

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ У ФІЛОСОФІЇ Д. ЮМА ТА ЇХ СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Актуальність теми дослідження. В українській філософії відбувається зростання активності філософських пошуків. Відкриваються нові персоналії для історико-філософського опрацювання. Звертається увага на ще мало досліджені філософські проблеми. Однією з таких проблем є проблема людської природи у філософії Д. Юма. Впроваджуються нові методи пізнання, нові підходи в історико-філософському дослідженні. Неабиякої ваги набуває метод компаративного історико-філософського дослідження, що покликаний співставляти вчення, представлені в історії філософії, а також напрямки філософського знання. Методологічні тенденції сучасної української історико-філософської думки обумовили дослідження вчення Д. Юма у контексті філософського лібералізму, постмодернізму, сучасної української філософії. В історії людства завжди викликали інтерес, були актуальними проблеми гуманістичного змісту. Поставали питання про сутність людини, людської природи, людини як особистості, індивідуальності, гармонійного співіснування індивіда і суспільства. Отже, актуальними є досліджувані різні аспекти проблеми людської природи у філософії Д. Юма – можливість розгляду філософії людської природи як спеціфічної науки, співвідношення поняття людської природи та скептицизму; закономірності процесів мислення (у межах досвіду); зв'язку теорії пізнання, моральної та політичної філософії. Необхідність віднайти джерела походження розуміння Юмом проблеми людської природи обумовила звернення до філософії античності і середньовіччя, яку досліджували О. Александрова, Ф. Коплстон, П. Лейкфельд, О. Лосев. Мета роботи полягає у з'ясуванні підстав вчення Д. Юма про людську природу, співставленні даного вчення із сучасними інтерпретаціями у філософському лібералізмі, постмодернізмі та інших філософських дослідженнях.

Об'єктом дослідження виступає філософія Д. Юма та її сучасні інтерпретації.

Предметом дослідження є гуманістичний зміст людської природи у філософському вченні Д. Юма.

Завдання: дослідити філософські джерела формування специфіки вчення Д. Юма про людську природу, проаналізувати його сутність; розглянути структуру людського досвіду, її елементи, виявити специфіку їх функціонування; визначити підстави гуманізму Д. Юма у відношенні феномену природи людини; проаналізувати філософські концепції сучасного лібералізму на предмет встановлення характеру тлумачень філософії Д. Юма. Проблема людської природи, яку розробляв Д. Юм, з'являється у його філософському вченні не випадково. Не кажучи про те, що проблему людської природи досліджували найближчі попередники та сучасні філософським пошукам Д. Юма мислителі, все ж, ще й можна говорити про більш глибокі корені проблеми людської природи в історії філософії. Вже у досократівській філософії виявляється дослідницький інтерес перших філософів до феномену природи. Вперше (в історії західної філософії) згадки про природу (та, власне, і майже всі твори досократиків мали назву «Про природу») зустрічаються у мілетській школі давньогрецької філософії. Власне, і філософів цієї школи – Фалеса, Анаксимандра та Анаксимена – називали фісологами – від основного об'єкту їх дослідження – фіосіс (природа). Поступово акценти мислителів переміщуються з питань, що стосуються фізичної природи (фіосіс) до питань, що пов'язані з природою людини. Постаті в історії філософії як Платон, Августин, Тома Аквінський так чи інакше розглядали поняття людської природи у специфічно юмовому значенні. Походження, у часовому наближенні, розуміння природи людини Д. Юмом співзвучне філософським поглядам Ф. Бекона, Т. Гоббса, Дж. Локка, Дж. Берклі, які заклали підвалини емпіризму Д. Юма. Так, Юмові погляди щодо людської природи сформувались під впливом історико-філософської традиції. У свою чергу, вони обумовили подальший поступ філософської думки як у тлумаченні людської природи, так і в інтерпретаціях суміжних питань. Зокрема, це проблеми загальних понять, субстанції, сприйняття, реальності світу, тотожності особистості, причинності, філософської та релігійної віри, моралі, неповноти індукції, свободи, свободи волі, симпатії, справедливості, індивідуальної та суспільної користності, права. Особливість юмового тлумачення феномену людської природи полягає у тому, що вона постає як єдина дійсність людини. Природа людини виявляється у структурі людського досвіду, про який можливо скласти уявлення лише через аналіз наявного враження. Наявне враження охоплює всю сукупність зараз-дійсного досвіду. Але дослідження людської природи привело Юма до ствердження як несубстанційних характеристик природи людини, так і до апеляції відносно людської природи як субстанції, лише її можливість, адже вона не може бути встановлена – так як людині дається лише наявне сприйняття. Тобто людина, за словами Юма, лише «потік» сприйняття. В інтерпретаціях філософії Д. Юма однією з загальноприйнятих тез є тлумачення процесу утворення моральної теорії з безпосереднього дослідження афективної сторони людської природи. Але Д. Юм поділяє людське знання на дві сфери – природу та мораль, які співвідносяться з характером істиннісних суджень. Природа є первинним, мораль є вторинним. Моральні норми утворюються на базі природних принципів, що функціонують у суспільстві і видозмінюються у відповідності з середою, в якій вони перебувають. Моральні принципи, що вкорінюються у людині, фактично, стають другою природою, набувають характеру первинної природності, наприклад, феномен справедливості у людській моралі. Висновок. Специфічно-гуманістична позиція Юма щодо розуміння феномену людини через інтерпретацію людської природи наділена симпатією, справедливістю, свободою. Чуттєве споглядання, яке формує засади гуманізму у філософії Юма може доповнюватись скептичною (скептицизм відносно розуму) частиною вчення шотландця. Сучасний лібералізм або ґрунтується на філософських засадах вчення шотландського філософа, або критикує його, що в основному пов'язане з розглядом кантової і юмової систем філософії моралі як протилежних. Постмодерністські інтерпретації філософії Юма засновані на критиці проекту Просвітництва, а також пов'язані з поняттям історико-філософського експерименту (реконструкція на базі застосування принципу «різюми»). В історико-філософській коментуючій літературі існує тенденція розглядати філософію Юма як скептицизм, що межує з агностицизмом, однак беззаперечне існування об'єктивного світу спростовується шотландським філософом через сумнів в існуванні об'єктів поза їх чуттєвим сприйняттям.

Література

1. Історико-філософська ретроспектива проблеми людської природи у філософії Д. Юма. – Вісник КУ. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 38-41. – К.: ВПЦ «Київський Університет», 2002. – С. 168-172.
2. Природа людини у філософії Д. Юма: епістемно-науковий зріз та морально-ціннісний зміст. – Вісник КУ. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 49-51. – К.: ВПЦ «Київський Університет», 2003 – С. 73-77.
3. Інтерпретація філософії людини Д. Юма у філософських парадигмах сучасності. – Вісник КУ. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 58. – К.: ВПЦ «Київський Університет», 2003. – С. 67-71.
4. Своєрідність скептичної позиції Д. Юма стосовно означення природи людини. – Вісник КУ. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 32. – К.: ВПЦ «Київський Університет», 2000. – С. 59-60.
5. Перспективи дослідження людської природи у філософії Д. Юма. – Вісник КУ. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 36. – К.: ВПЦ «Київський Університет», 2001. – С. 56-57.
6. Морально-гуманістичні параметри свободи людини у філософії Юма. – Вісник КУ. Серія: Філософія. Політологія. Вип. 42-45. – К.: ВПЦ «Київський Університет», 2002. – С. 69-70.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ «ЛЮДИНИ ГОСПОДРЮЮЧОЇ»

Актуальність теми дослідження. У сучасній соціально-філософській літературі, філософію господарства розглядають як складову частину соціально-філософського знання поряд з такими розділами соціальної філософії як філософія права, філософія релігії, філософія культури. Інакше кажучи, господарство розглядається як один з аспектів соціального буття (соціального життя суспільства і людини). А якщо це так, то і всі проблеми, які входять в контекст філософії господарства, в тому числі і проблема природи, сутності, феноменології людини господарюючої теж є проблемою соціально-філософських роздумів і дискурсу.

Мета дослідження - Аналіз «Людини Господарюючої» Реалізація цієї мети передбачає спробу розглянути цей феномен як невід'ємну частину філософії господарства.

Об'єкт дослідження – феномен «Людини Господарюючої». Останнім часом людина господарююча і феномен ноосфери в контексті соціально-філософського аналізу наполегливо маніфестують себе в різних публікаціях. Свідченням цього є дослідження таких авторів, що займаються проблемами філософії господарства і людини господарюючої Г.В. Гребеньков, Ю.М. Осипов, А.І. Субетто, а з проблем філософії ноосфери перерахуємо таких як В.І. Вернадський, Ф.В. Лазарев, Д.С. Муза [1, с. 104]. З точки зору філософії господарства, господарство - основна сфера життєдіяльності людини, сфера її взаємодії з природою (біосферою), створення і споживання благ як екзистенціальних цінностей. Саме в господарській діяльності відбувається становлення людини, її перетворення з біологічного організму в соціальний індивід і особистість. Діяльність людини змінює не тільки біосферу, вона змінює її свідомість, світогляд і все людське суспільство в цілому. Тепер же перейдемо до розгляду взаємозв'язку господарства та ноосфери, і відповідно яке місце відведено людині господарюючій? Як відомо, поняття ноосфери введено в науковий і філософський дискурс знаменитим вітчизняним філософом В.І. Вернадським. «На наших очах, - писав дослідник, - біосфера різко змінюється і навряд чи можуть бути сумніви в тому, що шлях її перебудови науковою думкою через організовану людську праця не є випадковим явищем, залежним від волі людини, а є стихійним природним процесом, корені якого лежать глибоко і готувалися еволюційним процесом, тривалість кожного обчислюється сотнями мільйонів років ... Створення ноосфери з біосфери є природним явищем, що глибше і потужніше у своїй основі, ніж людська історія. Воно вимагає прояву людства як єдиного цілого» [4, с. 340]. На підставі своїх передових досліджень в області хімії, геохімії, геології та біології вчений зробив висновок про те, що геологічна і біологічна еволюція отримують новий імпульс і відповідно змінює свою структуру в сити зростаючої дії «людського фактора», діяльності Homo sapiens. Людина бере участь в господарській практиці всім своїм системним Его, в ній реалізується її природні, душевні і духовні сили. З позицій філософії господарства стратегічною метою всього людства, на сучасному етапі розвитку є - ноосфера. І, «це, - як пише Ю.М. Осипов, - як раз є головною і наймасштабнішою спільною справою всього людства. Заради такої справи варто поступитися деякими, а можливо, і багатьма его принципами, не кажучи вже про примітивні забобони» [2, с. 363]. Однак, «людство, - пише далі дослідник, - зацікавлене не у всякому, а саме в культурному, господарстві» [2, с. 363]. Можливо перенести аналогію еволюції біосфери в сторону ноосфери і з людиною господарюючою як лише певного етапу в ієрархії процесу еволюції і становлення ноосфери. Ймовірно, і поява на одному з еволюційних етапів Homo sapiens (як і всіх інших подальших Номо - «суспільної тварини», «символічної», «машини», «фабер», «постлюдини» і т.д.) відбувалося поряд з кризами як соціального, антропологічного і відповідно ціннісного характеру. Повертаючись до роздумів одного з випезазначених дослідників зазначимо таке висловлювання: «Культура господарства, - пише Ю.М. Осипов, - визначається загальною культурою. Ноосферне господарство - ноосферною культурою. Громадянин світу і ноосфери - це вже не звичайний Номо оeconomicus. Бути просто економічною людиною не достатньо. Людині належить стати людиною ноосферною і ноосферно економічною» [3, с. 133]. Але це вже «інша» людина, з іншим набором цінностей. Тому не можна вже обмежитися згадкою про людину при філософському аналізі господарства в якості «фактора виробництва», і залишивши за межами розгляду її пристрасті, бажання, потреби, тобто все те, що, власне, і робить її Homo dominicus. Надзвичайно актуалізується питання розуміння духовності у форматі постнекласичної людиномірної науки, де потрібно чітко розрізняти дух, духовність та інтелект. Вони, як прийнято вважати, є початками-складовими культури, проте відіграють різну роль і не можна їх підмінити одне одним в людинорозмірних дослідженнях. Ми в цьому плані посилаємося на фундаментальне дослідження В. Ж. Келле, який спеціально вивчав проблему інтелектуального і духовного начал в культурі. Осць як він описує їх відмінність. «Якщо інтелект спрямований на пізнання світу і адаптацію до нього чи його перебудову згідно з добутих знанням і суспільними інтересами, то духовне втілює усвідомлення людиною себе як суб'єкта, який мислить і діє, живе у суспільстві, але має свій внутрішній світ, володіє свободою волі і тому є відповідальним перед собою і перед людьми (для людей релігійних – і перед Богом)» [5, с.12]. При цьому наголошується, що якщо результатом інтелектуальної діяльності є наука, емпіричні знання дійсності, усе, що створене на основі цих знань, то духовне начало втілюється в різноманітних філософських поглядах, релігійних уявленнях, естетичних ідеалах, моральнісних цінностях і нормах. Головна специфіка цих начал культури зводиться до того, що висхідним для інтелектуального начала культури є об'єкт і суб'єкт-об'єктні відносини, то для духовного начала головним є суб'єкт, його присутність у світі і суб'єкт-суб'єктні відносини [5, с.12]. Коли мова йде про інтелект, то наголос робимо на раціональному знанні, яке спонукає до раціонально-обрахункових логічних дій, де панує переважно кількісний підхід при пізнанні господарства. Якщо ж ми вивчаємо духовне начало культури, то раціональність (цільова – за М. Вебером) виконує службову роль, задає цілі раціональної дії, а самі вони зацікавлені перш за все духовно-моральнісними цінностями, які містять у собі фундаментальні смисли життєдіяльності. У цьому відношенні цінним є не сам об'єкт, а його цінність для людського блага і відтворення Природи. Тут насамперед цінним постають саме суб'єкт-суб'єктні відносини, у яких реалізуються ціннісно-якісний підхід, при якому головна увага приділяється вищим цінностям, які роблять життя людини осмисленим, наповненим, різноманітним. Це говорить про те, що людина не може зводитися до якоїсь суто її функціональної ролі, перш за все економічної – вироблення прибутку, а вона через цілісне ведення цілісного господарського процесу самореалізовується саме як людина, особистість. В цьому плані можна констатувати, що духовне начало відіграє інтеграційну роль у самоутвердженні особистості через самопізнання і самореалізацію у процесі господарювання. Духовне начало закладено в висхідну природу людини (уном людяності) [6,с.189], а тому й традиційно-звужене розуміння людини як біосоціальної істоти не тільки не сприяє цілісному пізнанню реального світу, але й обертається, як показало минуле ХХ століття, яке керувалося метою розвитку інтелекту, практичними кризовими для людини і Природи наслідками. Постнекласична наука, яка активно формується у останні три десятиліття, почала звертати свій погляд саме у бік внутрішнього духовного світу людини, бо без нього, без пізнання тих процесів, що там відбуваються, практично неможливо всебічно пояснити мотиви, потреби та інтереси людини, яка своєю діяльністю змінює світ, що здебільшого обертається кризовими наслідками, наростанням загроз та небезпек, підвищенням рівня ризиків щодо самої людини і життя. Формат постнекласичної людиномірної науки дозволяє зрозуміти перехід від технологій high-tech до технологій high-hume не лише у рамках технократизму, коли на перший план виходить проблема НБІК-конвергенції. Нове світобачення, коли базовим суб'єктом господарювання визнається свободо-відповідальна творча особистість, дозволяє позитивно впливати на свідомість, формувати її у потрібному життєстверджуючому напрямку, заперечення панування принципів суспільства споживання, де за людиною свідомо закріплюється роль гедоністично налаштованої істоти, яка прагне лише комфорту. Вихід із сучасної глобальної кризи знаходиться у сфері духовно-ціннісного розвитку, коли духовно-творча діяльність людини, як прояв-результат свідомості,